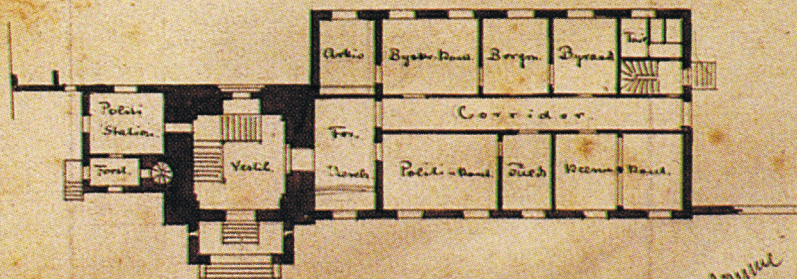
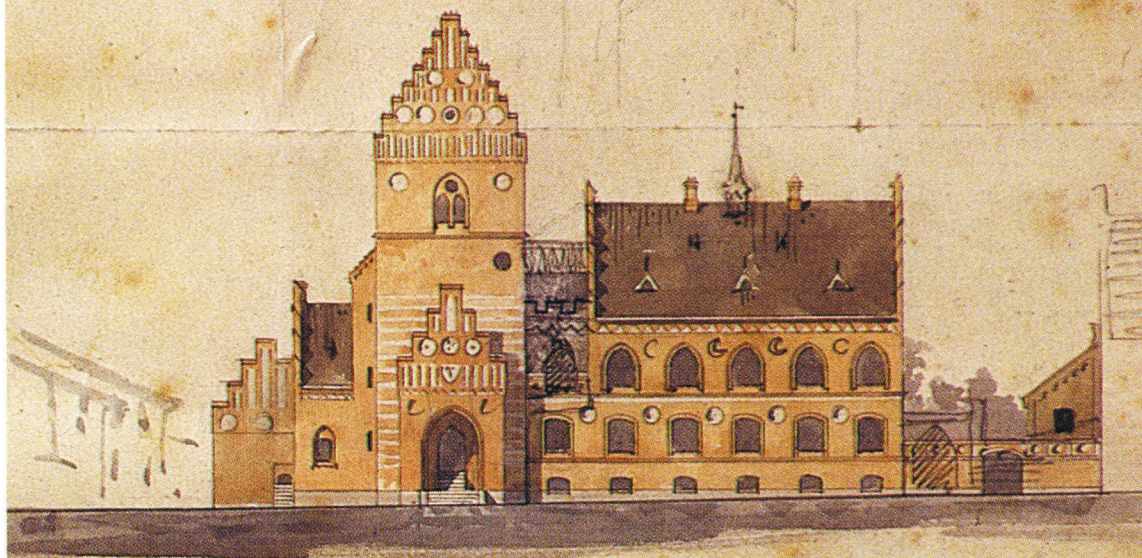

**Lokalhistoriker Lotte Fangs
fortællinger om**

**Roskildes
tidligere
Rådhus og
Hospital**

Byens hus

Rådhuset, Røskilde.

1 linie = 1 alen.

Ammonius
Maj 1882.

ÉT HUS - TRE BYGNINGER

'Byens hus' er som regel betegnelsen for byens fungerende rådhus. Og det var netop titlen, da lokalhistoriker Lotte Fang sammen med Laura Bjerrum, Oda Jakobsen og Kaj V. Hansen i 1984 skrev et 100-års jubilæumsskrift om Roskildes rådhus på Stændertorvet.

Små 30 år senere blev betegnelsen brugt som arbejdstitel. Byrådet ønskede at skabe nyt liv for Roskilde Kommunes borgere i den bevaringsværdige og delvist fredede bygning. Det fungerende rådhus var med Kommunereformen for længst flyttet i større lokaler på Køgevej. Projektet skred frem og navnet holdt ved. Også selvom det undervejs kom til at omfatte et andet bevaringsværdigt hus, nemlig det gamle Duebrødre Hospital. Byens hus slog derfor dørene op til to huse den 15. maj 2015. Et tredje hus kom kort efter til. Om end meget mindre end de to bevaringsværdige naboer, så er toiletbygningen midt imellem – i folkemunde kaldet 'Nødtørften' – en meget vigtig del af Byens hus Roskilde, af åbenlyse grunde.

I DAG: ET MODERNE DEMOKRATIHUS PÅ 3.000 M²

De tre huse og sammenlagt 3.000 kvadratmeter rummer alt, hvad hjertet kan begære. Fra smukke imiterede gyldenløder tapeter, kringelkroge og smugkig til både Domkirken, gården og gaden. Til kreative mødefaciliteter, eksperimenterende deltagelsesformer og eftersigende en af Danmarks smukkeste offentlige toiletbygninger.

Visionen er at være et permanent folkemøde, en katalysator for byliv, en forpost for alle kommunen aktører og et sted for studerende – i alle aldre.

Dette moderne medborger- og demokratihus understøtter hverdagens medborgerskab. Sekretariatet låner fx lokaler ud til Roskildes aktive indbyggere i alle afskygninger, lytter til mangt og meget, skaber forbindelser på tværs, hepper og bakker op. Her er den gældende valuta det fysiske møde, inspiration, initiativ og medansvar. Husreglerne lyder derfor: Byens hus er For alle. Vi har et Fælles ansvar. Så Bare spørg!

Fortid – nutid – fremtid

Siden indvielsen den 15. maj 2015 er aktiviteten i huset steget støt. 900 arrangementer i 2016. Næsten 3.000 i 2019. Små møder, større konferencer, koordineringskaffe, foredrag, forsamlinger, udstillinger, spørgecafeer og velser næsten hver lørdag. Huset oplever stor interesse ikke mindst omkring bygningernes historie. Derfor skabte vi tilbage i 2016 i samarbejde med lokalhistoriker Lotte Fang denne lille pixi-version af husets historie fra starten i 1880 til i dag. Den gik som varmt brød i forbindelse med restaureringen af Den Gamle Byrådsal i 2017. Vi synes det er vigtigt at tage historien med sig.

Man kan meget vel sige at: I fortidens bygninger fremelskes nutidens initiativer, som skaber fremtidens muligheder.

God læse- og initiativlyst

*Kathrine Krone Laurent, Sekretariatsleder,
Byens hus Roskilde siden maj 2015*

Byens hus af Lotte Fang

MODERNE TANKER I HISTORISKE HUSE

I juni 2013 bestemte Roskildes byråd:
'at udlåne den tidligere byrådssal til kulturelle, almennyttige og foreningsformål'. Efter en grundig proces med en stor borger-inddragelse blev resultatet Byens Hus, som er to bygninger: Det gamle Rådhus og Duebrødre Hospital. Byrådet bestemte i oktober 2014, at Byens hus skulle fungere som: ***'et permanent folkemøde, en forpost for alle kommunens aktører, en katalysator for byliv og et sted for studerende.'***

DET GAMLE RÅDHUS

I 1531 var Skt. Laurentius kirke blevet revet ned, men tårnet blev skånet, da kirkeklokken også blev brugt, som byens klokke, der styrede dagligdagen. Tomten blev nivelleret og Roskilde havde fået sit første centralbeliggende torv. Indtil en voldsom brand i 1731 lå byens rådhus på Algade.

Nu samledes alle kræfter om at bygget et nyt rådhus. Det blev bygget foran det gamle kirketårn, som dermed blev en del af byens rådhus. Kong Chr. 6 gav penge til opførel-

sen, men borgerne skulle også selv deltage med arbejdskraft, penge eller materialer. Det nye rådhus stod færdigt i 1735. En stentavle med kongens monogram og ordene: ***'Ved Guds og kongens nåde bygt'*** blev sat over døren. Tavlen er nu på væggen i tårnrummet. Roskilde havde 1550 indbyggere, som var stolte af deres nye rådhus, som ***'gør så herligt parade på Torvet'***.

Med det nye århundrede kom også et nyt syn på fængelsvæsenet. Vel manglede rådhuset plads, men det var især de uhyggelige og usunde fængselsforhold, der var drivkraften i ønsket om et nyt rådhus. Der blev talt og talt og intet gjort. Først da justitsråd Foss i 1837 blev borgmester, skete der noget. Han fik resten af byrådet med på ideen om, at udvide bygningen i bredden i begge sider og bygge en helt ny etage til. Den 26. februar 1839 forelå en meget detaljeret licitationsoversigt, sikkert udarbejdet af arkitekten for ombygningen Peter Ernst Iver Kornerup.

Ombygningen gav god plads og fængselsproblemerne blev løst med hele den nye etage, som kun var arrester med den bedst mulige udsigt over byens torv.

Loftet i trapperummet

Det nye rådhus blev indviet d. 22. oktober 1839. 100 af byens 3.138 indbyggere var med til festmiddagen på Prindsen.

Agent O.H. Schmeltz

Som årene gik, meldte pladsmanglen sig igen. I 1878 var Ting -og Arresthuset bygget, så hele overetagen stod ledig, indtil Roskilde Tekniske Skole flyttede ind. Byen havde i 1880, nu 5.893 indbyggere. Snakken om et nyt rådhus havde allerede været i gang et par år, men som tidligere blev det ved snakken. Igen skulle der en initiativrig mand til.

Købmand, senere agent O. H. Schmeltz var roskildedreng og havde siden 1863 siddet i byrådet. I august 1880 indledte han sin offensiv for med pengegaver, at få byrådet til at bestemme sig for et nybyggeri. Det tog ham et år, men så var bestemmelsen også taget: Roskilde skulle have et nyt rådhus. Efter en konkurrence blev forslaget, som vandt 2. præmien valgt, da det kom nærmest de 50.000 kr. som byrådet ville spendere på byggeriet. Heraf havde O. H. Schmeltz nærmest givet det halve og da en anden af byens købmænd også gav en skærv, så kunne byggeriet begynde.

Arkitekt O. P. Momme havde ikke alene tegnet bygningen, han stod også for udsmykningen af trapperummet, vestibulen, store og lille byrådssal. Alt står uændret, som dengang bygningen var færdig. Den 26. november 1884 holdt byrådet sit første møde i det nye rådhus.

Selve trapperummet er det gamle tårnrum, så klangen er, som i en kirke. Med rød i folkeviserne, hvor det beskrives, hvordan væggene var dækket med tæpper er væggene bemalt, som om der hænger grønlig tæpper foran trappen, de gentages i vestibulen. Trapperummet blev først dekoreret i 1889 og ikke helt efter arkitektens tegninger. Det blev mere enkelt med den franske lilje som gennemgående tema. Hvælvingen er blå med Roskildes byvåben og livets træ groende frem flere steder. Der er bladornamenter omkring vinduet, som oprindeligt havde almindelig glas, men blev udskiftet med **'et vindue af malet og brændt glas fra det kgl. Sachiske Hofglasmaleri i Düsseldorf'**, som O. H. Schmeltz skriver i sin dagbog. Han betalte 150 kr. for vinduet. Vinduet har form, som et gotisk kirkevindue med mønster i klare farver. Øverst et rundt vin-

*Nedrivningen af det gamle rådhus
år 1883.*

Udsmykningen i vestibulen

due, som viser ansigtet af en mand, som har grønne blade voksende frem i hele hovedet. Der er den grønne mand en vegetationsgud, som symboliserede livets, sommerens og derved vækstens triumf over døden og vinteren. Den grønne mand er kendt i Europa, men mest i England. Hovedet har en umiskendelig lighed med Neptun på kaminen og da hovedet er omgivet af en krans af røde roser, som kan associere til Roskilde byvåben, har O. H. Schmeltz antagelig ment den grønne mand passede ind. Ved en storm blev den grønne mand knust, men er rekonstrueret.

I vestibulen har de malede, grønne tæpper under loftet, som er lakeret med firpas i en mørkere nuance. Bjælkerne har brogede border og konsoller med bladornamenter. Grundfarven på væggene er ligesom i tårnrummet lys okker. På endevæggen hænger Elna Borchs bronzerelief af agent Anders Borch og hans kone Ane Kristine Brønniche og erindrer om den betydning storkøbmandsfamilierne har haft for Roskilde.

Byrådssalens vægge blev beklædt med imiteret gyldenlædertapet, i 1880erne ånd med stiliserede blomster, hvis farver står for

kærlighed, troskab, liv, storsind, misundelse og renhed, men frem for alt med Roskilde byvåben.

Materialet i et ægte gyldenlæderstapet er kalveskind. Mønstrret bliver trykt bagpå, så det på forsiden fremtræder i relief, som belægges med ægte bladguld. Baggrunden får en farve, som fremhæver guldets. I 1880'erne var teknikken i store træk den samme, men materialet var nu papir. Tapetet blev trykt i 'rapporter' det vil sige et grundmønster, som blev gentaget igen og igen og hvor kanterne overlappede hinanden. I dette tilfælde var en 'rapport' et byvåben og et blomstermotiv. Farverne blev dels trykt, dels håndmalet. Et fif var gået tabt: for at få det rigtige billede, skal det spejlvendes på bagsiden. Det betyder ørnene i byrådssalen alle ser den forkerte vej. Det blev først opdaget af en kommunaldirektør små 100 år senere.

Loftet er rødt med bjælder, som prydet af syv skjolde på hver side. Det er Roskildes våben og rigsvåbnet, som på det nærmeste er blevet opløst og brugt i forskellige kombinationer, foruden den franske lilje, som står for liv, vækst og hellighed.

Et udsnit af tapetet i Byrådssalen, hvor man kan se en såkaldt 'rapport' med en spejlvendt ørn.

Her ses Neptuns hovede på kaminen

Belysningen i tårnrummet og byrådssalen er to meget store lysekroner, det vi i dag vil betegne, som kirkekroner. I byrådssalen er der også lampetter. Lysekronen i vestibulen er mindre og enklere. Da det varede 5 år inden tårnrummet var klar til sin krone, hang begge i mellemtiden i l byrådssalen.

Modsat vinduerne er der to indbyggede bænke til tilhørerne. De er smykket med bladværk og griffelhoveder. Griffen er et fabeldyr med løvekrop, vinger og hoved som en ørn, men med lodne øren. Dyret er symbolet på den guddommelige vilje og absolutte visdom.

Modsat indgangsdøren er der en stor keramikkamin. Den er brændt i Næstved af Sauer og tegnet af arkitekt Clemmesen. Øverst er rigsvåbnet: de tre springende blå løver med røde hjerter omkring. Ovenover en guldkrone og på begge sider er der bladornamenter. Derpå kong Chr. 9.s monogram omgivet af bladornamenter. Denne del af udsmykningen er malet direkte på skorstenens puds. Så følger en glaseret frise med havguden Neptuns hoved i midten. Det blå vand vælder ud af hans mund. På begge sider af havguden er en trefork og op ad dem slynger

to delfiner deres haler. Mellem delfinerne er smukke gule blomster. Symbolikken er håndfast: Neptun hovedet viser hen til Maglekilde, Roskildes vandrigeste kilde, hvis udløb netop er havgudens hoved, selv om, han ved at krænge kæberne så voldsomt kommer til at se ud som en løve. Treforken er Neptuns symbol. Det er med den, han skaber bølgegang og uvejr. Delfinerne står for søfart og handel. En hjertesag for byens politikere før i tiden var, at Roskilde skulle blive en søhandelsby. I byrådssalen er der buster af de danske regenter fra Frederik d. 6. til i dag. Busterne er af gips, men malet, som var det bronze. Oprindeligt har det kun været kongerne Frederik d. 6 – Christian d. 9.

I 1998 i anledning af dronning Margrethe den 2.s besøg på grund af byens 1000 års jubilæum blev busten af dronningen udført af billedhugger Hans Pauli Olsen (f. 24.8.1957 i Torshavn) opstillet.

Den lille byrådssal er der ikke gjort det store ud af. Kun loftet er dekoreret med farverige border og den meget anvendte figur til ornamentik af det nye Jerusalems grundplan.

Busten af dronning Magrethe den 2.

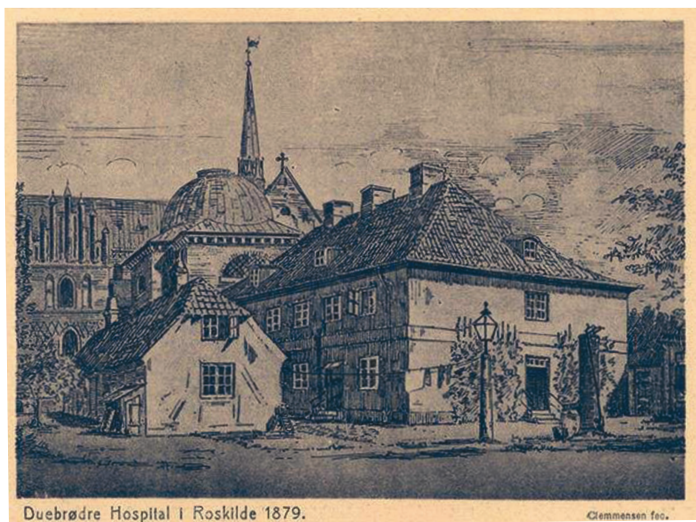
DUEBRØDRE HOSPITAL

Den 9. august 1157 var der fest i Roskilde. Landets tre konger var samlet på Kongsgården for at arbejde for fred i landet og standse striden dem imellem. Dramatisk er fortællingen, om Kong Svend, som prøvede at tilrane sig magten ved at snigmyrde sine medkonger, medens de spillede skak. Det lykkedes med Kong Knud, men Kong Valdemar blev såret og slap væk.

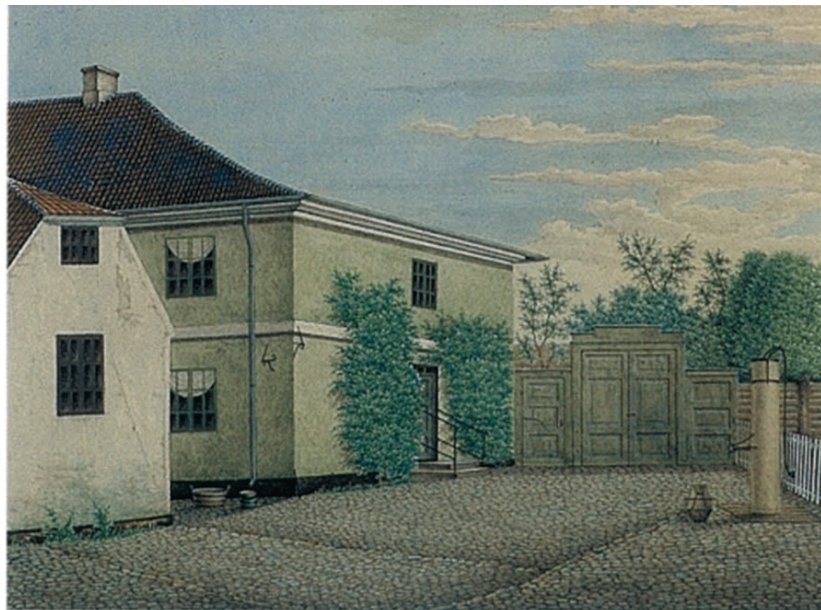
Et manuskript fra 1591 fortæller, at den sårede og udmattede konge søgte ly udenfor byen. Da han krøb sammen i et buskads, hørte han en due i nærheden, som **'gav sig så ynkeligt'**. Da han blev enekonge, huskede han tildragelsen **'og byggede på samme sted et hus, der blev indviet til fromme gerninger, og til hvilket han knyttede et hospital, som han kaldte Duebrødrenes'**.

Duebrødre Hospitals grundlæggelses år kendes ikke. Et dokument kan tolkes derhen, at klosteret eksisterede i 1291. Duebrødre Hospital var en stiftelse, som både omtales som hospital og kloster uden at være dét vi i dag forbinder med disse ord. Stiftelsen havde til formål, at give husly

og mad til de, hovedsagelig ældre – mænd som kvinder – der havde brug derfor. Efter indflytningen til bymidten til ørkedegnens tidligere bolig, blev de gamle bygninger nedrevet og stedet glemt. I 1918 da Duebrødrevvej blev anlagt, blev stedet fundet og fundamentstenene til stiftelsens kirke er nu bevaret.

Duebrødre hospital i Roskilde (1879)

Christian Krøll: 'Parti fra Duebrødre Hospital', o. 1860.

I 1741 lod Kong Christian d. 6. bygge en ny bygning til stiftelsen: den var grundmuret, på en etage og lå på hjørnet af Fondens Bro og Domkirkepladsen.

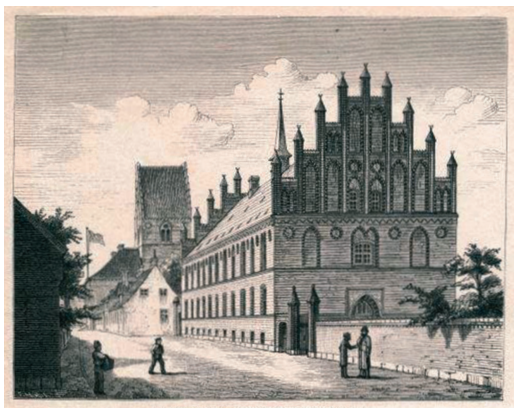
Bygningen havde sygestuer, køkken, et værelse til gangkonen, samt to store rum, der var inddelt i små båse, alle var åbne op til det høje loft. Hver beboer havde sin egen bås. Kvinderne i den ene ende og mændene i den anden. Ægtepar blev således adskilt. Beboerne havde selv gangklæder og sengetøj med.

Af Hospitalet fik de en bås, hvor der stod en seng med omhæng, madras og tæppe, en kommode, en lænestol, et bord og et skab. I køkkenet havde hver beboer et skab til deres levnedsmidler. Der boede, foruden gangkonen, 24 beboere, som fik deres underhold af stiftelsen. I 1830 blev der sat en etage til på bygningen. Nu var der plads til 37 beboere og ægtepar kunne bo sammen. Beboerne fik ugepenge og et brød på 3 kg om ugen, brændsel, lys, samt fri medicin. De beboere, som ønskede det kunne få et lille stykke jord til dyrkning af grønsager.

Det varede dog ikke længe, før der igen var pladsmangel. Det blev besluttet, at bygge en ny bygning syd for den gamle, således at beboerne havde tag over hoved, medens byggeriet varede. Kort kan det siges:

'23. november 1878 hejstes kransen på den nye og prægtige bygning for Duebrødre Hospital i Roskilde, som fuldførtes i september 1879 og indviedes i 1880'.

Den nye bygning var tegnet af arkitekt J.D. Herholdt og det var de stedlige håndværkere - matadorer: Schledermann, Schumacher og Weber, der stod for udførelsen af den gedigne bygning, som fik et udseende, der skulle matche Chr. d. 1.'s kapel.

*Duebrødre Hospital
i Roskilde (1880)*

I den nye bygning var der plads til 34 beboere: ægtepar og enlige af begge køn, foruden en portnerfamilie, hvor konen stod for madlavningen i det store køkken i kælderen. Som lille pige i 1940'erne husker jeg køkkenet. Om sommeren var vinduerne åbne og den gode duft strømmede ud lige i børnehøjde. Jeg kiggede ind og ned på et stort komfur og damer i fuld sving med gryderne.

På 1. sal var der en fælles stue, hvor man samledes i hverdagen og til fester. Den lille tagrytter var en del af et godt ventilations-system, som om natten gav frisk luft i hele huset. Naturligvis var der regler, ikke særlig strenge, men de kunne alligevel godt skabe problemer for nogle, især de mandlige beboere. Porten lukkede kl. 22 præcis. Kom man for sent, var der to muligheder: få fat i portneren eller prøve at kravle over. Adskillige fandt ud af at Herholdts gitter havde gevaldige spidser, som ikke var lette at forcere. Så sad den arme mand fast og portneren måtte alligevel ud for at hjælpe.

Duebrødre Hospital blev i 1967 købt af Roskilde Kommune. Den 1. september 1969 åbnede Roskilde Turistbureau i den nordre ende

af bygningen. Da kommunesammen-lægnin-gen var en realitet i 1970, blev pladsmanglen hurtig mærkbar. To år efter holdt en del af centraladministrationen flyttedag blandt andet fik både borgmesteren og kommunal-direktøren deres kontorer her.

I 1983 åbnede restauranten: Rådhuskæl-deren. Indretning var 'middelalderlig', idet kælderen, selvom den var fra 1878, havde et tydeligt gammelt præg. I middelalderen, havde Roskilde en rådhuskælder i Alga-de. Det så man nu stort på. Et er sandhed, reklame noget andet, så der blev skiltet med, at det var Roskildes middelalderlige råd-huskælder.

I 1994 flyttede Turistbureauet ud af Due-brødre Hospital og Roskildes administration overtog lokalerne. I 2003 genåbnedes Råd-huskælderen. 'Middelalderen' blev fjernet. Der blev skabt et harmonisk og hyggeligt interiør i stiftelsens gamle køkken og en del af portnerboligen. Efter den 2. kommune-sammenlægning blev der igen rokeret rundt. Rådhusalen ville være for lille til det nye byråd og da amterne var nedlagt blev Amts-gården til Roskildes nye rådhus. I marts 2007 flyttede Borgerservice ind i Duebrødre

Hospital og Turistbureauet ind i det gamle rådhus i april 2008.

Borgerservice og Turistbureauet skiftede i årene derefter mellem de to bygninger, indtil Borgerservice nu er at finde andre steder i byen og Turistbureauet i Duebrødre Hospital.

Det er stadigvæk muligt at blive gift i den smukke byrådssal, men ellers er de to gamle bygninger gået ind i en ny æra, hvor en vision, om et helt andet samvær mellem borger og kommune end tidligere, bliver ført ud i livet.

*Den gamle
Byrådssal i 2017*

Tak til
Lotte Fang
Per Steenholdt
Kurt Buchtrup
Kenneth S. Olsson
og
fællesskabet **Roskildes Udvikling**

2. udgave - 2020

Byens hus

Stændertorvet 1, 4000 Roskilde
www.byenshusroskilde.dk

ROSKILDE
KOMMUNE

